

Regionalar variatióinir í kornveltingini fyrr í tíðini

Ymiskt var, sum gomlu, føroysku bygdinrar vóru fyri, tá spurningurin var um kornvelting, tann tíð tað var

Regional variations in grain growing in the old days

The old faroese villages differed considerably in the days of grain growing

Rolf Guttesen

Honorary Senior Research Fellow, Department of Geosciences and Natural Resource Management, University of Copenhagen. Øster Voldgade 10, DK-1350 Copenhagen K

Adjunct Professor, Department of History and Social Sciences. University of the Faroe Islands. Jónas Broncks gøta 25, FO-100 Tórshavn E-mail: rolf@setur.fo

Úrtak

Greinin analyserar tær regionalu variatióinir, sum fyrst í 1800-talinum vóru í kornveltingini í Føroyum. Einstakar upplýsingar eru at finna um kornvelting í eldri keldum, men hesar seta ofta úrtøkuna, foldtalið, alt ov høgt. Landt og Svabo eru tó meira realistiskir, og seta foldtalið til umleið 7. Teir eru longu varir við, at munur er á úrtøkuni, og at Sandoy og Suðuroy eru best fyri. Tað stóra taltifarið, sum liggur í Löbner'sa tabellum, ger tað møguligt at fáa eina klára mynd av støðuni í øllum bygdum í landinum í 1813. Hetta verður lýst út frá trimum spurningum: Hvussu nógv varð sáað í mun til fólkatálið? Hvussu nógv fold gav veltingin? Og hvat var úrtøkan í mun til fólkatálið? Fyrsti spurningur kann siga nakað um, hvussu stóran dent bygdinrar lögdu á tað at vera sjálvbjargnar

við korni. Seinasta talið sigur nakað um, hvussu hesar royndinrar eydnaðust.

Summary

The paper analyses the regional variations in grain-cultivation on the Faroe Islands in the first decades of the 19th century. A few informations are found in older sources, but generally these overestimate the yield. Landt and Svabo, however, are more realistic and propose the average yield to 7 (i.e. harvested amount in relation to sown amount). They are also aware of the difference in the yield, where Sandoy and Suðuroy are the best grain-growing places. The impressive amounts of information in the so-called Löbner tables make it possible to obtain a detailed picture of the situation in all of the villages in the country in

1813. The problem is illustrated from three questions: How much was sown in relation to the population? How was the yield/sown amount? And how big was the yield in relation to the population? The first question says something about the effort in each village to be self-sufficient with grain, while the last question will tell us to what extent these efforts were successful.

0. Inngangur og problemformulering

Hendan grein er ein roynd at lýsa regionalar variatiónið í kornveltingini. Við øðrum orðum seti eg spurningin – er munur á veltingini og úrtøkuni í teim ymsu sýslunum og bygdunum. Hetta kundi víst seg sum munur á, hvussu nógv varð sáðað, ella hvussu væl, ið foldaðist. Hetta kundi setast í mun til fólkatálið, og soleiðis finna tann relativa týðningin av kornveltingini, og harvið, hvussu sjálvbjargin, ið bygdin ella sýslan var. Men fyrst skal ein praktisk avkláring av ymsum máli-eindum gerast.

1. Tunna, skeppa og kannubæri sum kornmál

Yvirlitið í tabel 1 niðanfyri er gjørt fyri at greiða spurningar, sum koma í av at kornnøgdir stundum verða givnar sum rúmmál, stundum sum vektumál. Og so skal man ansa eftir, at korn er ikki bara korn, tí havi eg samanborið tey vanligu standardmálini fyri korn (várbygg), soleiðis sum tað vignast í Europa, har eitt hollandskt system verður brúkt, og samanborið við føroyskt korn, sum er bygg.

Sum tabellin vísir, so ganga í Danmark og í Hollandi 0,69 kg uppá liturin, meðan føroyskt korn (bygg) gevur bert 0,44 kg

Tabel 1. Ymisk kornmál í greinini

1 tunna er 48 kannubærar ella 144 litrar.
1 skeppa er 6 kannubærar ella 18 litrar
1 kannubæri er 1/48 tunna ella 3 litrar.

Danskt ella hollandskt korn:(Encyclopædien.dk)

1 litur í korni (bygg) vigar **0,69 kg**
1 kannubæri í korni vigar (0,69 x 3) = 2,1 kg
1 skeppa í korni vigar (6 x 2,1) = 12,6 kg

Føroyskt korn: (Svabo pag. 344)

1 tunna vigar 8 Lispund, ella
144 litrar í korni viga (8x8) = 64 kg
1 litur í korni vigar (64/144) = **0,44 kg**
1 kannubæri í korni vigar (0,44 x 3) = 1,33 kg
1 skeppa í korni vigar (6 x 1,33) = 8,0 kg

uppá liturin. Densiteturin í føroyska korninum er sostatt 250 gram minni enn í tí danska, ella 36% minni. Svabo (1782/1957:344) kann verificera hesi tøl; hann sigur: *”Det Færøeske Korn ... ansees for at være 1/3 lettere end det Danske Byg.”* 1/3 er sum kunnugt tað sama sum 33% og ógvuliga nær teim 36% sum vit komu fram til, grundað á aðra keldu.

2. Nakrar eldri keldur um kornvelting, fold og regionalar variatiónið

2.1 Thomas Tarnovius (1669:54-55) hevur eitt stutt kapitul : *”Om Korn Vexten”*, men tað, ið verður sagt, er sera generelt.

”Der saais icke høyerer af nogen bonde, end en tønne byg, om en pas, men efter den ene tynde kand der høstis 20, oc under tiden 30, ligesom aarsens tid den monne være.”

Skal man trúgva hesum, so ber kornið her 20, kanska 30 fold.

2.2 Lucas Debes (1673/1963:106) sigur nakað tað sama. *”Men en Bonde kand icke*

saae mere her end som en eller to Tønder Korn, men paa mange Stæder bekommes igien 20 á 30 Tønder Korn effter en Tønde Sæd.” Hetta líkist Tarnovius’ a orðum so nógv, at antin hevur Debes skrivað av, ella hava báðir somu keldu. Men so leggur Debes aftrat:

”Besynderlig udi de Syderlige Øer hvor de saa saa meget Korn, at de ikke behøfve nogen Tilførsel der aff. Oc saais her intet andet end Byg. Thi anden Sæd kommer ikke til sin Fuldkommenhed”

Her er vert at leggja merki til, at Debes nevnr, at tær sunnaru oyggjarnar, tað munna vera Sandoy og Suðuroy, veltu so mikið av korni, at ikki var neyðugt at keypa aftrat.

2.3 Hans Jakobsen Debes (1763) skrivar nógv skilagott um landbrúkið, og eisini um kornveltingina, har hann sigur frá (einki síðtatal er í bókini): “... *det ikke er usædvanligt efter Een Tøndes Udsæd at indhøste Tive Tønder*”. Við øðrum orðum: tjúgu fold. Tó er ikki greitt um hann mein-ar, at hetta er galdandi fyri landið sum heild, ella Steigagarð í Sandavági, har hann sum lögmaður búði.

2.4 Svabo (1782/1959) hevur í sínum ”Indberetninger” frá 1781 eitt kapitil ”Om Agerdyrkning” har øll veltingar-processin við nógvum detaljum verður gjøgnumgingin. Í partinum ”Hvad Fold avles i Færøe?” (pp 336-352) nevnr hann, at Arent Berntsen sigur, at oyggjarnar geva 70 fold. Han nevnr eisini Lucas Debes og Lavmand Debes, sum er Hans Jakobsen Debes. Teirra boð er nevnt omanfyri. Svabo sigur: ”For endnu at gjøre en sikre-

Tabel 2. *Meðalfold i landspørtum, smb. Svabo*

Hele Landet	7-8
Nordenfjords	4-5-6
Søndenfjords*)	10-12
*) Hesi tøl eru ætlaði út frá hinum tølunum Kelda: Svabo (1782/1957:336)	

re Regning, vil ieg i middelaar antage 7-8 Fold ... for hele Landet.” Og her fara vit at nærkast nøkrum, ið líkist einum realistiskum tali.

2.5 Jørgen Landt (1800/1965) hevur eina deild ”Om Agerdyrkning”, har kornveltingin verður viðgjørd. Hann setir fyrst fram nakrar hugvekjandi generellar tankar um kornvelting í Føroyum. Hann sigur, at tað er ”forbunden med saa mange seene Arbejder, at man, ... fremavler 1 Td Korn med større Arbejde og Bekostning, end naar man ved Handels Oplaget kjøber den for rede Penge eller Penges Værd.” Sagt uppá ein annan máta, tað loysti seg ikki at velta korn í Føroyum. Gjørt upp í arbeiðstíð loysti tað seg nógv betur at binda hosur, og keypa korn í Handlinum fyri hosurnar. Tað er just hetta misforhold, sum arbeiðsmarknaðarlógin ”Forordning af 1777” roynir at bøta um. Hetta er viðgjørt í greinini hjá Guttesen (2015:27). Men hví hildu føroyingar so fram at velta korn? Her hevur Landt eina áhugaverda eygleiðing: ”*Det er og derfor, at man paa adskillige Steder dyrker Jorden, ikke saa meget for det Korns Skyld, som derved indbringes, som for at faae Halm til Hustagene og for at forøge græsvegeten i de følgende Aar*”. Hetta seinasta, um betri grasvøkst tey fylgjandi árin, hoyrði eg fleiri ferdir nevnt

Tabel 3. Gróðrarlíkindir í ymsum sýslum, smb. Landt

Sysla	Bygd/Stað	Fold
Norderøer	generelt	"Noget mindre" (end paa Nordstrømøe)
Østerøe, Vaagøe	generelt	"Noget meere" (end paa Nordstrømøe)
Nord-strømøe	Et Sted "fleste steder"	"6-8 Fold" "langt mindre"(end 6-8 Fold)
Sandøe	generelt	af de frugtbareste
Suderøe	"ikke sjeldent"	15-20 Fold 4 gange mere end på Nord-strømøe

Kelda: Landt (1800/1965:168-69)

av monnum í Gásadali, tá filmurin "Kornvelting í Gásadali" var upptikin í 1986. Landt nevnir nøkur fá tøl um hvussu væl tað foldar ymsastaðni; tey eru endurgivin í tabel 3.

Men Landt (p. 169) sigur eisini tað sama, sum Debes er citeraður fyri omanfyri, at Suðuroyggjin (og Sandoy) kan vera sjálvhjálpin við korni: "*Saa det feiler ikke meget i, at denne Æe kan avle det Korn den behøver*" (Landt 1800:169).

2.6 Samuel Michael Matras. Guttesen (2001) hevur lýst framleiðsluna av hoyggj og korni út frá tilfarinum, sum er at finna í Matrasdagbókunum, sum í dag eru tøk á heimasíðuni History.fo, sí Guttesen (2009). Hesar dagbøkur geva eina samanhangi kvantitativa mynd av ymsum viðurskiftum á Uppistovufestinum á Oyri í Norðoyggjum yvir eitt langt tíðarskeið, 1813 til 1892, ella yvir 80 ár.

Viðvíkjandi kornveltingini segði nevnda kanning, at í meðal varð sáað 32 kannubærar, nakað meira fyrst í skeiðinum ella summi ár umleið 45 kannubærar. Nakað minni í seinnu helvt, ella niður í umleið 20 kannubærar.

Tá kornið var skorið, treskjað og turkað var framleiðslan í meðal úti á Oyri í øll

um tíðarskeiðinum 220 kannubærar. Vit síggja í fólkateljingini frá 1834, at tá vóru 13 fólk í húsi hjá bóndanum Samuel Michael Matras. Av teimum 13 vóru 8 heimabúgvandi børn, og 3 vóru tænastrólk. Hetta gevur so 22,5 kg uppá fólkíð, ung sum gomul. Ella eini 63 gramm um dagin í meðal. Hetta er so tað kornið, sum verður velt á staðnum. Har aftrat kemur kornið, sum var keypt í Kongaliga Handlinum.

Kornveltingin gav eitt sera ymiskligt fold-tal (heystað/sáað). Tað varieraði millum 14 tey bestu árinum, og 1 (eitt!!) tey verstu árinum. Tá grøðin var ring, var kornið í óksunum ofta so vánaligt, at Matras viðmerkir í Dagbókini, ar tað "*er ikke egnet til menneskeføde*". Men flestu árinum er foldið millum 6 og 10, og meðaltalið verður sum heild, sambært Guttesen (2001:71) fyri øll árinum 7,2.

Men tað – sum er mest stabilt í tí longu data-seriu, sum dagbókin av Norðoyri (Guttesen 2001:71) gevur – er nøgðin av tí sáaða korninum. Í einum langum tíðarskeiði, frá 1819 til 1858, ella 40 ár, sáar bóndin millum 30 og 40 kannubærar um árið. Bert 5 ferðir eitt sindur minni, og 6 ferðir eitt sindur meira. Variatiónin er umleið sum 1:1,5. Har aftur ímóti er fram-

leiðslan ella úrtøkan nógv meira springandi í sama tíðarbili. Frá 50-100 kannubærar tey ringu árin til gott 400 tey góðu árin. Hetta gevur eina variatiún uppá umleið 1:5.

Út frá hesi niðurstøðu, kann mann slutta, at nøgðin av sáaðum korni uppá fólkið, gevur eina betri mynd av, hvussu stóran ella litlan dent tær ymisku bygdinar royndu at vera sjálvbjargnar við korni

2.7 Løbner'sa tabellir. Við Løbner'sa stóra og umfatandi yvirlitsverki koma vit nærri tíðini, sum er okkara høvuðsfocus. Hann ger eitt tabelverk, sum nágreiniliga lýsir støðuna í øllum landinum (Guttesen, 2007). Løbner'sa tabellir eru nú atkomiligar á heimasíðuni History.fo.

Tað var í teim ringu árunum frá umleið 1807 til 1814 undir Napoleonskríggjunum, at kreppustøða var í Føroyum, tí fleiri skip,

sum Kongaligi Handilin sendi upp til Føroya við korni, vórðu tikin av eingilskum kaparum og komu ikki vegin fram. Kommandant Løbner, sum í 1806 var útnevndur til "Amtsmandatorius" (Jakobsen 1912/1966:69) og harvið javnstillaður við fútan Hammershaimb, sum tá var gamal og ikki førur fyri at rækja sínar uppgávur einsamallur. Tað bleiv Løbner, sum at kalla einsamallur loðsaði landið ígjøgnum hesar ringu tíðir við álopi á Skansan í Havn, kornmangul og rationering, fólk og bólkar sum framdu sjálvtekt og og harðskap móti embætismonnum í funktiún. Løbner royndi eftir førimumi at rationera, og býta til tey sum høvdu størstan tørv. Og fyri at vita meira eksakt hvør ið hevði akuttan tørv, gjørdi hann tær sokallaðu "Løbner'sa Tabellir", sum eru lagdar fram og lýstar í greinini Guttesen (1999:75-80). Løbner skrivar soleiðis í Pro Memoria:

Tabel 4. Býtt uppá sýslur, sáað og heystað korn og fold, smb Løbner

Sýsla	Fólk	Sáað korn		Heystað korn		Fold		
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	1813	Vanl.*)	Diff.
Norderöer	696	4138	5,9	29011	41,7	7,0	7,5	- 0,5
Østeröe	1256	6746	8,5	51718	41,2	7,7	4,5	+ 3,2
Strømöe**)	1068	6430	6,0	37283	34,9	5,8	4,5	+ 1,3
Vaagöe	491	3516	7,2	12227	24,9	3,5	7,0	- 3,5
Sandöe	458	3291	7,2	29668	64,8	9,0	11,0	- 2,0
Suderöe	756	6894	9,1	60881	80,5	8,8	9,0	- 0,2
Summa	4727	31015		220788				
Meðal			7,3		48,0	7,0	7,3	- 0,2

*) Hetta tal, sum er kallað tað "vanliga", er úr keldu (LLS-1)
 **) uttan Tórshavn
 Kelda: Guttesen ed. (2007): Løbner

”Maatte det altsaa nødvendig bestemmes, hvem der i det Heele burde betale Kornet mod Uldgoder, og hvem der aldeles derfor burde fritages, men saadant kunde ikke nöiagtig skee, uden at være bekiendt med hver enkelt Mands Kaar.”

(mín undirstr. RG)

Og hann heldur fram:

”For nu med fuld Overbevisning at kunne fastsætte Ovenanföerte var det uundgaaeligt, at en Reise omkring i Landet maatte foretages, for at undersøge hver enkelt Mands Næringsgrene, og efter det deraf udkomne Resultat at giöre de fornödne Arrangements.”

3. Kornforsýningin í sýslunum 1813

Her verður gjörður ein úrdráttur úr Löbner'sa tabellum, sum skal vísa hvussu kornforsýningin var í teim ymsu sýslunum. Tølini í tabel 4 vísa okkum fleiri áhuga-verd ting. Ymiskt er, sum bøndurnir í teim seks sýslunum royndu at vera sjálfvorsýnandi við korni. Hetta vísir seg í kolonnuni undir: ”Sáað korn/pund pr. fólk”. Mest verður sáað í Suðuroy og Eysturoy, ávikavíst 9,1 og 8,5 pd pr. íbúgva. Minst í Norðoyum og Streymoy, ávikavíst 5,9 og 6,0 pund/íbúgva.

Men ymist er sum úrtøkan verður, tí kornið foldar so ymiskt. Fold-talið er í 1813 nógv hægst í Sandoy og Suðuroy: 9,0 og 8,8, men lægst í Vágum og Streymoy: 3,5 og 5,8. Eysturoy og Norðoyar liggja mitt ímillum og nær landsmeðaltalinum. Tí verður tað Suðuroy, sum framleiðir nógv mest korn, tað verður 80,5 pd uppá fólk, og harnæst Sandoy við 64,8 pd uppá fólk. Tann kolonnan, sum er nevnd ”Vanligt” vísir tøl, sum eru funnin í skjali (LSS-1),

sum vísir støðuna umleið 1851. Út fra hesum tølum kann man so ætla eina meðal-situatióin. Man faldar tað ”vanliga” foldtalið við tað aktuelt sáðaða í 1813. Har koma Sandoy og Suðuroy aftur í topp við eini framleiðslu pr. íbúgva uppá 79 og 82 pd. Eysturoy og Streymoy liggja í botni við 24 og 27 pd, meðan Norðoyar og Vágar eru um miðal við 45 og 50 pd.

4. Samanumtikið um foldtølini og ta regionalu variatióinina

Hetta seinasta kann so eisini sigast at vera ein fyribils niðurstøða. Sandoy og Suðuroy lógu nógv best fyri, tá tað ráddi um at framleiða korn til egið brúk. Eisini kann sigast, at Svabo hevur tað mest beinraku meting av einum meðal-foldtali, meðan teir elstu nevndu høvundarnir skjóta langt uppum málið við villum foldtølum uppá 20, 30 ella 70 í meðal fyri alt landið. Fyrsti, sum ger eina landsdekkandi skráseting av kornveltingini, er Löbner við sínum tabellum, sum skuldu brúkast til at meta um tann reella tørvin hjá íbúgvunum at fáa lut í tí rationeraða korninum, sum fekst í Kongaliga Handlinum.

5. Munur millum bygdirnar í kornveltingi

Men eins og tað er týðandi munur á sýslunum, viðvíkjandi kornveltingini, so er at kalla líka stórir munur á byggunum í sýslunum. Til at lýsa hetta í smálutum, eru tabellirnar nr. 5 til 10 gjördar, har tøl úr Löbner'sa tabellum eru drigin út og sett saman, soleiðis at trý ting kunna síggjast. Gjört verður vart við, at hesar tabellir, sum eru grundarlagið, vísa støðuna eitt einkult ár, 1813, og bara tað!

Tabel 5.						
Norðoyar.		<i>Kornvelting í bygdunum, 1813</i>				
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	Hst/Sá
Gierdum	19	238	13	1711	90	7
Svinöe	72	689	10	6209	86	9
Hatterviig	34	170	5	2170	64	13
Nord:Öre	29	190	7	1489	51	8
Skaale:Tofte	16	75	5	808	50	11
Blankeskaale	32	218	7	1441	45	7
Wideröe	85	657	8	3786	45	6
Ved Kirke	36	186	5	1592	44	9
Waa	23	111	5	760	33	7
Trollenæss	16	79	5	507	32	6
Quannesund	26	150	6	792	30	5
Arnefiord	22	150	7	665	30	4
Kunoe	56	305	5	1624	29	5
Mygledal	47	178	4	1267	27	7
Upsalon	43	194	5	1077	25	6
Husum	43	198	5	1069	25	5
Haraldsund	19	79	4	459	24	6
Biskopstöd	11	48	4	253	23	5
Muule	18	83	5	412	23	5
Strond	11	48	4	238	22	5
Skard	15	40	3	317	21	8
Nord:Tofte	23	51	2	364	16	7
Í alt	696	4138	6	29011	42	7

1. Hvussu nógv ella lítið ið bygdinar royna at vera sjálvbjargnar við korni. Verður nógv ella lítið sáað í mun til fólkatalið?
2. Hvussu roynist skurðurin? Hvussu nógv verður heystað av korni í mun til fólkatalið í bygdini.
3. Lutfallið millum tølini, sum vísa hesi viðurskiftir, vísir hvussu tað hevur foldast, ella hvussu nógv fold, ið akurin gevur. Hetta er lutfallið millum heystað nøgd (her gjørt upp í pundum) og sáað nøgd. Nógv ymisk viðurskiftir gera seg galdandi, tá ræður um hvussu akurin

eydnast. Eitt nú sjálv jørðin, hvussu væl hon er velt og taðað, hvussu luftin og jarðhitin hevur verið, hvussu væta ella avfallið er í vakstrar tíðini frá umleið mai til oktober. Var nógv ella lítil sól? Var nógv lok ella ókrút í akrinum, og hevði fuglur kanska etið burturav tí sáaða frænum?

5.1 Norðoyggjar

Í meðal sáa teir 6 pund uppá fólk, men Gerðar og Svínøys skara fram úr við 13 og 10 pd/íb. Framleiðslan er í meðal 42 pd/íb., og Gerðar, Svínøys og Hattarvík eru tær

Tabel 6.		Eysturoy. Kornvelting í bygðunum, 1813				
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	Hst/Sá
Solmunde	30	293	10	2598	87	9
Andefjord	76	523	7	5386	71	10
Glibre	41	313	8	2693	66	9
Øregaard	19	150	8	1172	62	8
Næs Pr.g.	28	206	7	1560	56	8
Ejde	124	713	6	6336	51	9
Siow	38	202	5	1742	46	9
Tofte	66	329	5	2926	44	9
Leerviig	87	440	5	3762	43	9
Seblende	33	190	6	1394	42	7
Fundings-G.	84	396	5	3251	39	8
Eldeviig	68	313	5	2503	37	8
Skaale	77	388	5	2820	37	7
Zelletræe	55	327	6	1972	36	6
Lamhauge	33	182	6	1172	36	6
Fuglefjord	103	550	5	3421	33	6
Funding	58	285	5	1774	31	6
Syd:Göthe	80	455	6	2186	27	5
Gierdum	41	127	3	1014	25	8
Giow	11	32	3	253	23	8
Nord-Göthe	73	301	4	1481	20	5
Nord-Skaale	15	32	2	301	20	10
Thorkildshøj	16	-	-	-	-	-
Í alt	1256	6746	5	51718	41	8

sum framleiða mest, og soleiðis eru næstar at vera sjálvbjargnar. Men tað foldast best í Hattarvík og á Skálatoftum. Svínoy verður hildið at hava verið gott kornpláss. Hanssen (1973:24) sigur:

”Sum sagt er her veðurgott, kornið bleiv ikki sligið niður, fjallið lívir væl móti høgættini, bøurin er stórir og góður, horvir hóskandi suðureftir, so her er av bestu kornplássum, vit áttu.”

Og í Matras-dagbókunum er ofta viðmerkt, at Oyrarmenn keypa sákorn í Svínoy, til dømis í 1793: *”Aprilis den 27. har vi givet*

10 sk til Andreas Simonsen i Svinøe for Korn Frøe.” Í tabellini er Klaksvík ikki við, men 4 býlingar eru nevndir hvør sær: Gierdum, Waaj, Upsalon og Biskopstød.

5.2 Eysturoy

Teir hava hetta árið sáað 5 pund uppá fólk, men í Söldafirði, sum skarar framúr, hava teir sáað tað dupulta. Hetta gav eisini eitt gott úrslit, tí teir hava heystað 87 pd/íb har. Oyndarfjørður, sum saman við Norðskála hevur besta fold, hevur næstbestu úrtøku, 71 Pd/íb., men munur er á, tí

Tabel 7. Streymoy. <i>Kornvelting í bygðunum, 1813</i>						
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	Hst/Sá
Sandegierde	12	253	21	1584	132	6
Arge	6	71	12	507	84	7
Nolsöe	96	734	8	7286	76	10
Kirkeböe	48	602	13	3485	73	6
Syderdahl	7	63	9	507	72	8
Sund	11	79	7	634	58	8
Höjviig	18	119	7	1014	56	9
Kolter	32	253	8	1758	55	7
Welberstad	45	420	9	2344	52	6
Qualviig	68	487	7	2800	41	6
Kaldback	65	590	9	2618	40	4
Norderdahl	18	127	7	594	33	5
Saxen	41	162	4	1311	32	8
Thorsviig	41	313	8	1236	30	4
Leinum	25	135	5	634	25	5
Kollefiord	141	606	4	3477	25	6
Haldersviig	64	269	4	1366	21	5
Skielling	18	158	9	317	18	2
Tjörneviig	65	222	3	1014	16	5
Westamnhavn	114	352	3	1517	13	4
Quiviig	83	335	4	982	12	3
Hestöe	50	79	2	301	6	4
Í alt	1068	6430	6	37283	35	6

Norðskála hefur næstan einki sáað, og heystar bert 20 pd/ib. Viðmerkjast skal her, at tann bygðin, sum vit í dag kalla Strendur, er her býtt millum Siow, Seblende, Gierdum. Thorkildshøj er náðinsgarðurin Torkilsheggjur, sum er partur av Nes bygð.

5.3 Streymoy

Meðalsáíð er nakað tað sama sum í omannevndu sýslum, 6 pd/ib. Men 3 bygðir hava sáað tað dupulta ella meira, nevniliga prestagarðurin í Sandagerði, hospitalið á Argjum og Kirkjubøur. Tað foldaði nógv

best í Nólsoy, 10 fold hetta árið, so oyggin sleppur uppí, tá nevast skulu tey plássini, har framleiðslan var størst uppá fólkíð: Sandagerði, Argir, Nólsoy, Kirkjubøur og Syðradalur. Hansen (2009:74) skrivar, at *”Nólsoy var í gomlum døgum roknað sum eitt av teim bestu kornplássunum í Føroyum”*. Tað verður her váttað av Löbner’sa tølum. Sandagerði var tað pláss í landinum, har næstmest verður framleitt uppá fólkíð, 132 pund, Nes-Porkeri liggur fremst við 140 pundum.

Í niðara enda liggur eitt nú Vestmanna, og Jacobsen (2011:175) sigur, *”at korn-*

gróðurin í Vestmanna var undir meðal í landinum.” Samanbera vit við Löbner’sa töl, so vísa tey, at vestmenningar hetta árið bert sáðu 3 pd uppá fólkið, sum er helvtina av meðal. Heystið gav 13 pd, og foldið ikki meira enn gott 4, sum er væl undir meðal. Um støðuna í Haldórsvík sigur Johansen (1970:14): ”Kornpláss var ikki gott har norðuri, tí har var ov ringur sólargangur”. Hetta svarar væl við, at Haldórsvík liggur niðarlaga í tabellini yvir Streymoy.

Hestur liggur lægst í tabellini; bygdin liggur nakað sum Haldórsvík í mun til sólargangin. Poulsen (1947:19) sigur: ”Grónið var altíð spart, tí ikki er kornplásið gott, so at kornið miseydnadist tíðum. Tað kundi fylgjast fleiri ár, at einki korn fekst.”

Williamson (1948:208) skrivar um bygdinar í Streymoy, at ”... formerly the island of Koltur and the village of Kollafjørður had probably the best yields in the north and central islands.” Um Williamson hevur rætt – onki er at ivast í tí – so er hetta gott dømi um, at tað góða kornplásið Kollafjørður summi ár fekk væl minni enn meðalúrtøku.

Eitt annað, sum man verður varur við, tá man nærlesur tøluni í tabel 7, er, at tær bygdur sum sáa mest uppá fólkið at kalla allar liggja nær Havnini og harvið søluplássinum hjá Kongaliga Handlinum í Tinganesi. Har aftur ímóti hava tær meira fjarskotnu bygdinar, sum Vestmanna og Kvívík, bæði sáað minni og fingið nógv minni burturúr. Man kundi hugsa sær, at tað hevði verið lættari hjá hesum Havnarnæru bygdunum at keypt varuna í Tinganesi, men so tykist ikki at vera.

5.4 Vágar

Í Vágum hava bygdinar sáað nakað tað sama uppá fólkið, sum í hinum sýslunum, 7 pd/íb. Men úrslitið bleiv stak vánaligt hetta árið, bert 25 pd, ella 3 fold, tað lægsta í oyggjunum. Og tann vánaligi vøksturur er nokkso javnt býttur um oynna. Tó hava Bøur, Steigagarður (løgmansetrið) og Sandavágur eina úrtøku, sum er yvir meðal. Men tað verður ein spurningur, hví Mikines sáar so lítið, bert 3 pd/íb. Møguliga er orsøkin, at tøluni ikki eru fullfíggjað, tí Mikines var einasta pláss, har Löbner ikki slapp at, tá hann um vetrartíð í februar ferðaðist um landið at samla upplýsingar.

Tabel 8.		Vágar.		Kornvelting í bygdunum, 1813			
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold	
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	Hst/Sá	
Bøe	32	285	9	1299	41	5	
Steegaard	16	127	8	634	40	5	
Sandevaag	89	776	9	3247	36	4	
Midvaag	143	1121	8	3627	25	3	
Sörvaag	85	780	9	1580	19	2	
Gaasedahl	38	214	6	705	19	3	
Mýgenæss	79	214	3	1135	14	5	
Jensegierde	9	-	-	-	-	-	
Í alt	491	3516	7	12227	25	3	

Tabel 9.						
Sandoy.		<i>Kornvelting í bygdunum, 1813</i>				
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F	Hst/Sá
Skaaleviig	106	990	9	8807	83	9
Sands	157	1089	7	10755	69	10
Skarvenæss	19	127	7	1267	67	10
Huuseviig	56	447	8	3437	61	8
Dimon	17	95	6	1014	60	11
Dahl	50	356	7	2788	56	8
Skuöe	53	186	4	1600	30	9
Í alt	458	3291	7	29668	65	9

Tølini um Mikines vórðu fingin frá kunnugum fólki í Sörvági og úr skjølum, sum Amtið longu hevði. Jansagerði er prestagarðurin, og har mangla tøl, sum í fleiri øðrum fòrum við prestagørðunum. Hví so er, havi eg onga dokumenteraða forkláring uppá, men eg havi varhugan av – og bara tað – at Löbner hevur roknað við, at prestarnir við stórum prestagørðum, annexgørðum, tíggjundainntøkum og øðrum hjáinntøkum, ikki liðu nakra neyð, og tí slett ikki komu uppí nakra rationeringsskipan. Um Sandavág skrivur Petersen (1963:116): *”Sandavágur hevur altíð borið orð fyri at verið av bestu kornplássum. Sólargangurin er ógviliga góður, og hin gamli býurin var bæði djúpur og slættur.”* Hann leggur seinni aftrat: *”Ikki bar allastaðni so væl til við kornveltingini, og í ringum árum hendi seg mangan, at menn komu úr øðrum bygdum til Sandavágs at keypa sær fræ.”* Hesar meldingar samanbornar við tølini í tabellunum benda á, at árið 1813 hevur verið eitt vánaligt kornár fyri Vágarnar sum heild.

5.5 Sandoy

Hóast Sandoy ber orð fyri at vera gott

kornpláss, so varð ikki sáað nógv meira her, 7 pd/íb, enn í hinum oyggjunum, Suðuroy undantikin. Mest tó í Skálavík, 9 pd/íb, og minst í Skúvoy, bert 4 pd/íb. Men tað foldast sum heild væl, best í Stóru Dímun við 11 fold. Úrslitið varð, at Skálavík hevði størstu framleiðslu, ella 83 pd/íb.

5.6 Suðuroy

Her er oyggin, sum í 1813 bæði sáaði – 9 pd – og heystaði – 81 pd – mest uppá fólkíð í meðal. Tað foldaði javnt væl um alla oynna, 9 til 10 fold. Uttan í Porkeri, sum bara fekk 7 fold. Tað kann sigast, at vera óvæntað, tí Svabo (p. 337) framheymar netupp Porkeri og sigur, at har er vanligt at fáa 25 fold. Sum fylgju av tí javnt høga foldtalinum, so fáa somu bygdur, ið sáaðu nógv, eisini eina góða úrtøku. Fýra bygdur framleiða meira enn 100 pund uppá fólkíð: Nes-Porkeri, Porkeri, Hov og Fámjin. Av hesum nevndu bygdum eru nakrar, ið horva eysturá, men ein vendir hin vegin, tað er Fámjin.

Eitt fyrbrigdi, sum nevnt var í umtali av Streymoynni, er at tað er tann bygdin, sum hevur longsta vegin til handils, Sumba, sum bæði sáar og heystar minst.

Tabel 10.		Suðuroy.					Kornvelting í bygdunum, 1813	
Bygd	Fólk	Sáað		Heystað		Fold		
		Pund	Pund/F	Pund	Pund/F		Hst/Sá	
Næss Porkeröe	18	285	16	2519	140	9		
Porkeröe	92	1338	15	9940	108	7		
Hove	52	531	10	5512	106	10		
Famöjen	47	554	12	4815	102	9		
Trangisvaag	39	364	9	3516	90	10		
Frodeböe	54	507	9	4625	86	9		
Ørdeviig	37	317	9	3105	84	10		
Waa	104	800	8	7057	68	9		
Qualböe	187	1434	8	12284	66	9		
Sumböe	126	764	6	7508	60	10		
Í alt	756	6894	9	60881	81	9		

Williamson (1948:208) skrivar nakað, sum fyrri Sumba gevur eina aðra mynd: ”*Sunnbøur and Fámjin have good reputation as barley growing districts.*” Eisini mugu vit taka fyrivarni fyrri, at umleið 140 ár eru millum hesar her brúktu keldurnar. Men at hann nevnið Famjin er væl í tráð við úrslitið av Löbner’sa tøl.

6. Samanbering millum Svabo og Löbner

Svabo hevur so mikið nógvar upplýsingar um kornfold í ymsum bygdum, at tað gevur meining at gera eina stutta samanbering millum hann og Löbner. Ikki tí at nakar av teimum skal hava rætt, men meira fyrri at vísa, hvussu ymiskligt úrslitið kann blíva. Tabellin tekur øll tey tøl fram, sum Svabo pp 336-337 hevur noterað og somu bygdir frá Löbner eru so settar við síðuna av. Tølini hjá Svabo eru ikki fyrri eitt einkult ár, men meira tað sum verður roknað sum “tað vanlig”. Har aftur ímóti eru Löbner’sa tøl fyrri eitt einstakt ár, 1813. Munurin er so roknaður út. Sum heild hevur 1813

verið eitt ár nakað undir meðal. Bert í 3 bygdum av 19 er foldtalið í 1813 hægr enn Svabo’sa meðaltøl, hesar bygdir eru Funningur, Eiði og Fámjin. Í støðum er foldið merkisvert lægri í 1813, enn tað vanlig hevur verið. Eg skal vísa á Porkeri, sum hevur eitt foldtal 7, sum er 18 stig lægri enn vanlig. Eisini hava báðar tær nevndu bygdirnar í Vágum nógv lægri foldtal enn vanlig var, og hetta samsvarar við alt tað, sum omanfyri er sagt um eitt ringt ár í bygdunum í Vágum. Har norðuri vísir Viðareidi seg bert at hava 6 fold í mun til tað vanlig 12.

7. Niðurstøða

Tær elstu frásagnirnar um fold og úrtøku av kornvelting tykjast at seta alt ov høg tøl. Svabo og Landt eru á góðari leið, og Löbner kommandantur ger ta fyrstu landsumfatandi royndina at kortleggja støðuna, sum hon var í 1813. Hansara tøl vísa, at sum heild liggja Sandoy og Suðuroy best fyrri, har tað foldaðist til umleið 9, meðan landsmeðal var 7. Men stórir munur er

Tabel 11.	<i>Samanbering av Svabo og Löbner</i>			
SYSLA	BYGD (Skrivað sum Svabo)	Svabo	Löbner	Munur
Norderøe	Waaj	8-9	7	- 1½
	Viderøe	12	6	- 6
	Blankeskaale	8	7	- 1
Østerøe	Nora Gøta	6	5	- 1
	Sira Gøta	7-8	5	- 2½
	Larvig	9-10	9	- ½
	Funning	6-7	6	- ½
	Eide	8-9	9	+ ½
Strømøe	Hest	6	4	- 2
	Kolter	9-10	7	- 2½
	Saxen	10	8	- 2
	Haldorsvig	6-7	5	- 1½
	Hosvujk	6-7	4	- 2½
Vaagøe	Midvaag	12	3	- 9
	Bøe	"bedst"	5	- 7?
Suderøe	Faamian	6-7	9	+ 2½
	Froba	12-14	9	- 4
	Porkere	25	7	- 18
	Sumba	6-8	10	+ 3

millum bygdur í sýslunum. Hetta árið hevur Hattarvík hægsta fold, 13, Dímun og Skálatoftir fáa 11 fold. Vánaligasta fold hetta árið fæst í Sørvági og á Skælingi. 2 fold. Men skal metast um, hvussu stóran ella lítlan dent tær ymisku bygdurnar leggja á at vera sjálvbjargnar við føroyskum korni, so má mann slutta, at nøgdin av sáaðum korni uppá fólkið, gevur eina betri mynd av støðuni. Í hesum liggja Porkeri og grannabygdin Nes fremstar.

8. Perspektivering

Henda kanning av ymsum eldri keldum, hevur givið nakað nýtt til hvat eg havi skrivað fyrr. Í greinini um "vital necessi-

ties" (Guttesen 1999:78) var mitt boð, at í skeppa vigaði 10 kg; tað gevur at 1 litur vigar 0,56 kg. Í tabel nr 1 fremst í hesi grein er víst, at rættari er at seta 1 kg til 0,44 kg. Sum úrslit kemur hetta nýggja og minna tal at minka nakað um tað, sum har var mett um føroysku framleiðsluna ella forsýningina av korn-kalorium.

Hendan kanning hevur givið vitan um regionalar variatióinir í kornveltingini í Føroyum. Hetta kann møguliga brúkast til vurðing av kreppuárunum 1807-1814, tá neyðugt var við rationering av korni, sum til tíðir næstan var uppi í Handlinum. Ein møguligur spurningur kundi verið, um rationeringin, sum Löbner stílaði fyrri, hevði fyrilit fyrri hesum ymiskleikum.

Gratias

Greinin er partur av projektinum “Det færøske samfunds transformation. Et helheds-perspektiv på de sociale og økonomiske kræfter, der skabte det moderne Færøerne.” Medarbejdere eru: Gestur Hovgaard, Hans Andrias Sølvará, Erling Isholm og undirritaði. Eg takki fyri gott samarbeiði, diskussiónir og góð ráð.

Referencur:

- Debes, H.J. 1763. *Sandfærdig og tydelig Beskrivelse om Agerdyrkningen og Kornavlingen paa Færøerne*. (Pseudonym: En Patriot). Kjøbenhavn.
- Debes, L. 1673/1963. *Færoæ & Færoa Reserata*. Einars Prent og Forlag. Tórshavn.
- Encyklopædien: *Rumvægt*. <denstoredanske.dk, 25.8.2016>
- Guttesen, Rolf (ed.) 2007. *Emilius Løbner: "Fortegnelse over Folkemængden i Færøe den 1. Januar 1814, dens Ejendomme, Næringsveje mm."* Føroya Landsskjalasavn. <History.fo; Internet 25.8.2016>
- Guttesen, R. (ed.) 2009. *Matras-dagbøkurnar 1790-1892*. Føroya Landsskjalasavn og Norðoya Fornminnissavn. <History.fo; internet 25.8.2016>
- Guttesen, R. 1999. Commander Loebner's tables and vital necessities in the Faeroe Islands in 1813. *Danish Journal of Geography*. Special issue: 75-80.
- Guttesen, R. 2001. Plant production on a Faeroese farm 1813-1892, related to climatic fluctuations. *Danish Journal of Geography*: 101: 67-76.
- Guttesen, R. 2015. Diffusión av tungum og tankum. *Fróðskaparrit/Faroese Scientific Journal* 62: 20-51. <http://dx.doi.org/10.18602/fsj.v62i0.31>
- Hansen, E. 2009. *Nólsoy – Søgubrot og Fólkl. 2*. Egið forlag. Tórshavn.
- Hansen, J.S. 1973. *Tey byggja land. 2. partur. Svínoyar Sókn*. Egið forlag. Klaksvík.
- Jacobsen, H. 2011. *Vestmanna Soga*, bind 1. Vestmanna kommuna og Sprotin. Tórshavn.
- Jakobsen, J. 1912/1966. *Poul Nolsøe – Lívssøga og Irkingar*. H.N. Jacobsens Bókhandil. Tórshavn.
- Johansen, S. 1970. *Á bygd fyrst í tjugundi öld*. Egið forlag. Vágur.
- Landt, J. 1800/1965. *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne*. Einars Prent og Forlag. Tórshavn.
- Petersen, L. 1963. *Sandavágs Soga*. Egið forlag. Tórshavn.
- Poulsen, J. Chr. 1947. *Hestsøga*. Varðin. Tórshavn.
- Svabo, J.C. 1782/1959. *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782*. Selskabet Færøske kildeskrifter og studier. København.
- Tarnovius, Th. 1669/1950. *Færøers Beskrivelser*. Ejnar Munksgaard. København.
- Williamson, K. 1948. *The Atlantic Islands. A Study of the Faeroe Life and Scene*. Collins. London.

Óprentað skjól:

LSS-1: Hondskrivaðar tabellir við landbúnaðarstatistikki fyri 1851, uppá sýslur og bygdir í Streymoy. Streymoyar sýslumaður 1851.